

– טעמים שונים ניתנו, מדוע המכירה בשבת חלה ואין אומרים 'כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד – לא מהני' (שכן דעת רבא בריה תמורה) – יש אומרים, משום שגם אם נאמר שלא תחול המכירה, האיסור הלא יישאר במקומו, כי חילול השבת הוא בפעולה עצמה, ללא קשר עם חלות הקנין, ואימתי אמר רבא 'לא מהני', רק אם ע"י שנאמר 'לא יהני' היא 'לא עביד' – שהאיסור לא חל בעצם (אלא שלוקה משום שעבר אמימרא דרחמנא). (ע' נתיבות המשפט – רח; שו"ת מוהרי"ט ח"א סט; שו"ת רעק"א – קכט; בית הלוי ח"א ל).

יש אומרים שאיסור התלוי בזמן, שאינו איסור על עצם המעשה אלא כדבר חיצוני שגורם אותו – לא אמר רבא.

יש אומרים, לפי שאותו מעשה יכול להיות ללא האיסור ואינו מותנה בעבירת הלאו, כבשאר מקומות. (ע' בכ"ז בשער המלך – גירושין ג, יט. וע"ע בשיעורי רי"מ שורקין).

'אמרי, וכיון דכי תבע ליה קמן בדינא לא אמרינן ליה זיל שלים, דמחייב בנפשו הוא, הא מכירה נמי לאו מכירה היא?...' – חכמים אחרונים האריכו בגדרי 'קנין כסף', ויש שהוכיחו מכאן שעניינו של הקנין הוא בכך שנוצרת התחייבות עבור הכסף שמקבל, שבקבלתו הרי הוא מחוייב להחזירו או להחזיר תמורתו, והדבר הנקנה הרי הוא בא כעין פרעון חוב, וכל שלא נוצר חוב, אין כאן קנין. (ע' באריכות בחדושי הגרש"ק, וב'זכרון שמואל' (לגר"ש רוזנבסקי), ג; זכר יצחק – לא; אפיקים ח"א טז, ועוד).

דף עא

ציונים וראשי פרקים לעיון

'גנב וטבח ביום הכיפורים. אמרי: אמאי, נהי דקטלא ליכא מלקות מיהא איכא... הא מני רבי מאיר...' – יש שהקשו מכאן על דברי הרא"ש (במסכת מו"ק) שאדם המקבל התראה והתיר עצמו לעונש, שאמר 'על מנת כן', דינו כמומר להכעיס, ושלכן לא היו הקרובים מתאבלים על הרוגי בית דין. לפי זה, מדוע השוחט ביום הכיפורים יתחייב ד' וה', הלא כיון שלוקה וקבל עליו התראה הרי הוא כמומר להכעיס ששחיתתו פסולה כנבלה, והרי זה כנוחר ומעקר שפטור מדו"ה? ויש לתרץ שהרי יש לומר גם כן להפך, שאם תמצוי לומר ששחיתתו פסולה, אם כן אינו מומר לחילול יום הכיפורים (לדעת רבי יוחנן שהמקלקל בחבורה פטור, וכ"פ הרמב"ם, וי"ל דסוגיתנו ג"כ סוברת כן). נמצא אם כן שהדבר מתהפך לעולם, שאם באת לפסול שחיתתו, יצא שאינו מומר ושחיתתו כשרה, ואם היא כשרה אם כן יש כאן תיקון והרי הוא מומר. והכלל בזה שאי אפשר לך לטעון שהשחיטה פסולה ויפטר משום כך מדו"ה אלא על סמך ההנחה שהשחיטה כשרה. והרי זה דבר הסותר את עצמו, ולכן אינו נפטר. (עפ"י שו"ת אחיעזר ח"ב ה,א ע"ש. וכבר האריכו האחרונים בכמה שאלות כיו"ב, וקבעו שכל חלות המותנית בקיום הפכה – אינה חלה. ואכמ"ל).

ואולם כאן צ"ב, שנראה מדבריו שם שאכן השחיטה פסולה כדין מומר. וא"כ מדוע נחייבו דו"ה, הלא דין דו"ה הוא נמשך ויצא ממסקנת הדין ותוצאותיו, של הכשר או פסלות השחיטה, ואינו שייך לשורש הנידון אם השחיטה כשרה או פסולה. וא"כ כיון שלמעשה נפסק שהרי זו נבילה (ואפילו אי תימא שהדבר ספק נבילה, אם כי אין זה מסתבר), כיצד יתחייב דו"ה. וצ"ע.

עוד על דיני השוחט במזיד בשבת וביזה"כ, בהתייחס לסוגיתנו – ע' כרתי ופלתי – יא; חדושי חתם סופר – חולין; בית הלוי ח"א סו"ס יח; חדושי הגר"ר בענגיס – ח"ב יז; קנין תורה בשמעתתא (לרא"ד הורביץ) – משפטים ד).

זכי זה חוטא וזה מתחייב? אמר רבא: שאני הכא דאמר קרא ז'טבח או מכרו' – מה מכירה על ידי אחר אף טביחה ע"י אחר' – אף על פי שהשאלה הנידונית היא אם יש שליח לדבר עבירה בטביחה, וזה הרי לא מצינו במכירה כלל, כי 'על ידי אחר' שבמכירה אינו ע"י שליח – בכל זאת למדים זה מזה, מפני שמידת 'הקש' ניתנת להלמד אף בכגון דא, כי הלא אם לא נלמד דין שליחות בטביחה, לא תהיה אפשרות של טביחה על ידי אחר כלל, ולא תהא שוה למכירה במציאות זו של 'על ידי אחר', והרי הלימוד מהקש הוא קבוע ומחלט ו'אין משיבין על ההקש'.
ואמנם, בלימוד של 'מה מצינו' אכן אין ללמוד ככעין זה, שהרי ודאי שהפרש זה שבין הלמד למלמד לא גרע מפירכא, כמובן. (עפ"י זכר יצחק – ל (ב) ד"ה ואין לומר).

'המבשל בשבת... מה קדש אסור באכילה אף מעשה שבת אסורין באכילה. אי מה קדש אסור בהנאה, אף מעשה שבת אסור בהנאה? ת"ל 'לכם' – שלכם יהא' – בספר 'מנחת שלמה' (לגרש"ז אויערבך שליט"א. ה.א.) האריך לבאר שהנידון כאן אינו ענין כלל למה שמצינו במשניות מפורשות שאסור להנות מהמלאכה שנעשתה בשבת באיסור (כמו המטביל כלים בשבת, אם במזיד – לא ישתמש בהם – תרומות ב; וכן המדליק את הנר בשבת – ע' שבת קכב, וכיו"ב), כי כאן לא דברו כלל על הנאה כזאת שלא היתה קיימת לולא המלאכה, אלא הדיון כאן, שכל שנעשה בשבת באיסור, הרי הוא נהיה כמאכל אסור (לר' יוחנן הסנדלר) וכנבלה וטרפיפה, ואפילו אם הרתיה מים והצטננו, אע"פ שלא נהנה מהבישול, אסורים בשתיה. (ואף הצריכו הגעלה לכלי שבושלו בו בשבת, כדין מאכלות אסורות, כמובא בפוסקים) ועל זה אמרו שדין זה אינו אלא לענין אכילה אבל בהנאה מותר. אולם הנאה הבאה מעצם המלאכה האסורה – ודאי אסורה, כאמור.

ואמנם, הגם ששני איסורים נפרדים הם, בנידון אם קנסו שוגג אטו מזיד, מסתבר ששונים הם, ומחלוקת ר"מ ור"י לענין זה, שוה היא בשני הנידונים.

(והרחיב שם בפירוט בחילוקי המקרים ובדינים המסתעפים. וצ"ע לפי"ז במש"כ הגר"מ פינשטיין וצ"ל באגרות משה אה"ע ח"ד סב, ג).

'בשלמא למאן דאמר דאורייתא אמטו להכי פטרי רבנן, אלא למ"ד דרבנן, אמאי פטרי רבנן?' – כבר דנו בארוכה בספרי הכללים, ובשאר ספרי האחרונים ז"ל, בשאלה אם דבר שאינו ראוי מדרבנן, נקרא 'ראוי' מדאורייתא או כיון שמכל מקום הוא אסור מדרבנן, הרי הוא 'אינו ראוי' (או משום שגם מדאורייתא מצווה לקיים דברי חכמים, או משום שכשהצריכה התורה 'ראוי' – הכוונה שיהא בפועל הדבר ראוי, וכל שנאסר למעשה על פי דין, שוב אינו ראוי).

וזהו אחת מן הסוגיות שנראה לכאורה ש'אינו ראוי' מדרבנן נחשב 'ראוי' כלפי דין תורה. (ואמנם, יש כאן טעם נוסף (ומוזכר בשער המלך – לולב דף ג-ג) שכיון שמן התורה מותר, לא מסתבר שחכמים שאסרו יקלו כאן על הטובה, שיהא חוטא נשכר לפוטרו מדו"ה בגלל שחילל שבת. (ע' בספרים המצוינים ב'אנצ. תלמודית' ערך 'דברי סופרים', וב'אוצר מפרשי התלמוד' כאן ובסוכה כג. ובתוס' ורש"י רפ"ג דכתובות לענין 'אשה הראויה לו', ובמל"מ ריש הל' נערה בתולה.

וע"ע להלן עז: תד"ה אומר, שכתבו שדוחק לומר שהואיל ומדרבנן אינו בר פדיה, לא נחשב 'כול להאכילו לאחרים'.

ואמנם יש לחלק, ששם אפילו מדרבנן אין מניעה בראויות לאכילה עצמה, אלא באפשרות לבוא לידי אכילה. וע"ש ב'מרומי שדה' ובקובץ שיעורים – אות עא. וע"ע במובא בפסחים עה: סוכה כג; סוטה כד.).

דף עב

ציונים וראשי פרקים לעיון

(ע"ב) 'אביי אמר: למפרע הוא נפסל... רבא אמר: מכאן ולהבא הוא נפסל – עד זומם חידוש הוא, דהא תרי ותרי נינהו, מאי חזית דציית להני ציית להני, הלכך אין לך בו אלא משעת חידוש ואילך' – זו לשון הטור (ח"מ לה): 'זמה יש בין הכחשה להזמה? הכחשה אינה בגוף העדים אלא שמכחישין אותן, שאלו אומרים פלוני לזה מפלוני ואלו אומרים יודעין אנו שלא לזה, כי היינו אצלו כל היום וראינו שלא לזה, והזמה – בגוף העדים, שאומר, באותו שעה שאתם אומרים שלוה, הייתם עמנו. ומפני זה האחרונים נאמנין, כיון שמעידין על גופן של העדים, והוי כאילו העידו עליהן שהרגו הנפש או שחללו שבת, והן אינן נאמנין על עצמן לומר לא עשינו כך וכך'.

– 'ונראה בבאור דבריו, שבכל הגדת עדות יש להבחין בשני חלקים. כגון, עד שאומר 'אני ראיתי שראובן לזה מנה משמעון', עיקר ההגדה הוא 'ראובן לזה מנה משמעון', ואילו אמירת 'אני ראיתי' אינה אלא הודעה לב"ד, שהעד מעיד על עצמו שהוא ראוי להעיד עדות זו, מפני שהוא היה שם וראה את המעשה. (ואין לתמוה היאך הוא נאמן להעיד על עצמו – שהרי כך הוא הכשרה של עדות ומצוותה בכך).

והנה בהכחשה, העדים המכחישין באים לפגום בחלק ההגדה שבעדותן של הראשונים, משא"כ בהזמה הם פוגמים בחלק ההכשר שבעדותן, דהיינו, באותו חלק שהם העידו על עצמם שהם ראויים להעיד עדות זו מפני שהיו שם באותה שעה, ועל זה מעידים האחרונים שזה שקר, והראשונים אינם ראויים וכשרים להעיד עדות זו, מפני שלא היו שם. וזהו שכתב הטור שהם מעידין על גופן של העדים, דהיינו שהם פוסלים אותן מהכשרם וראויותם להעיד בעדות זו. (ואין כוונתו מה שהם רוצים לפסול את הראשונים לעדות ולשבועה, דהא גם בהכחשה רוצים הם לפסולם). והדברים ברורים בכונת הטור'. (בית ישי – קט. וע"ע בפני יהושע – מכות ה, בבאור טעם הטור).

ובאר ב'לחם משנה' (עדות יח, ב) מדוע הוצרך ה'טור' לתת טעם לדבר – משום שסבר שזה שהוזכר בגמרא 'חידוש הוא' – זהו רק אליבא דרבא, אבל להלכה דקיימא לן כאביי, שנפסל למפרע, אין עד-זומם חידוש, ולכן הסביר הטור הטעם.

(ואמנם, כתב, הרמב"ם חולק בזה על הטור, ולדעתו גם אביי מודה ש'חידוש' הוא ללא טעם. כי הרמב"ם כתב (שם ה"ג) שזה שהאמינה תורה לאחרונים – גזרת הכתוב היא. (וכ"מ בכס"מ שם). אולם כמה אחרונים כתבו (נודע ביהודה – תנינא אה"ע נו; דורש לציון – בסוף הספר; מרחשת – קונטרס בעיני הזמה – מובאים בבית ישי שם, ע"ש) שגם הרמב"ם מודה לטעם הטור (וגם הוא עצמו כתב טעם זה בפיה"מ במכות), אלא שמש"כ 'גזרת הכתוב' הוא על כך שנאמנים האחרונים בודאות אפילו הראשונים המה מאה עדים.

ועוד, 'גזרת הכתוב' ו'חידוש' לאו היינו הך, שגזרת הכתוב גדרה לפעמים מה שאינו על פי השכל האנושי, ואילו 'חידוש' אינו אלא מה שהוא נגד חוקי התורה – בית ישי שם).